

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-26>

## **ПРАВОВІ ФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ**

**Соколова А. К.**

*доктор юридичних наук,*

*доцент кафедри екологічного права*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

**Черкашина М. К.**

*кандидат юридичних наук,*

*доцент кафедри екологічного права*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

*м. Харків, Україна*

Сьома екологічна програма Європейського Союзу [1] закріплює норми щодо сталого розвитку, планування правового регулювання використання та охорони окремих видів природних ресурсів. Так, у додатку до Програми передбачено перспективне бачення до 2050 року, яке спрямовує діяльність на підтримання добробуту в умовах екологічних меж планети та передбачає, що «наше процвітання і здорове навколишнє середовище обумовлені інноваційною, циркулярною економікою, де ніщо не марнується і де забезпечується раціональне управління природними ресурсами, а біорізноманіття захищається, ціниться та відновлюється у способи, які посилюють стійкість нашого суспільства». Україна не стоїть осторонь зазначених процесів, беручи активну участь, зокрема, у розвитку правових форм регулювання природокористування. Вбачається, що зазначена проблематика є особливо актуальною у зв'язку з євроінтеграційними можливостями та прагненнями України покращити правове регулювання права природокористування

В основі системи дозволів у сфері раціонального природокористування й охорони навколишнього природного середовища вчені виокремлюють деякі базові положення: використання природних ресурсів пов'язане з необхідністю захисту публічних інтересів, у тому числі й гарантованих Конституцією України; природні ресурси як об'єкти господарської діяльності залишаються елементом навколишнього природного середовища й невід'ємною складовою всієї екологічної системи. Виходячи з цього, у даному випадку система

дозволів повинна бути спрямована і на забезпечення охорони природних ресурсів, і на організацію їх раціонального використання [2, с. 163].

Крім того, роль і місце дозволів в екологічній сфері обґрунтовані й описані багатьма авторами. Як наголошують науковці, дозвіл – це загальна правова гарантія реалізації й захисту права природокористування, тому що його наявність, незалежно від природного ресурсу, який знаходиться у користуванні, і незважаючи на те, що отримання того чи іншого об'єкта природи в кожному конкретному випадку має свою специфіку (починаючи з назви дозволу на користування природним ресурсом і закінчуючи процесом його отримання, закріпленими природоресурсовим законодавством), забезпечує суб'єктам природоресурсових правовідносин можливість безпосередньо реалізовувати й захищати надане державою право. Розглядаючи спеціальний дозвіл як загальну правову гарантію, варто наголосити: отримання спеціального дозволу, з одного боку, – це обов'язок суб'єкта, а з іншого – правова гарантія, яка у випадку порушення права природокористувача забезпечить його правовий захист [3, с. 46-47].

Дозвільне регулювання у сфері природокористування набуває важливого значення в тих випадках, коли для використання певних природних ресурсів через їх особливі характеристики апіорі майже завжди необхідно отримувати відповідні дозволи. Так, у ст. 23 Кодексу України про надра законодавець прямо й детально описує лише один з можливих варіантів використання надр без отримання спеціального дозволу й гірничого відводу. Проте дане положення не обмежує повністю права на здійснення інших видів надрокористування без дозволів, оскільки їх перелік у Кодексі не є вичерпним, на що вказує частина норми ст. 14 «для задоволення інших потреб» [4, с. 133]. Аналогічна ситуація із землями водного фонду, оскільки, як відзначають деякі автори, проблема у тому, що відсутність законодавчих положень щодо права загального використання таких земель створює громадянам перешкоди і часто взагалі унеможливує використання ними земельних і водних ресурсів для вільного задоволення життєво необхідних потреб [5, с. 161-162].

Дозвіл надається на користування певним природним ресурсом, з огляду на що система дозволів у сфері природокористування має різне змістовне наповнення. Саме від об'єкта залежить конкретний вид дозвільного документа, орган, уповноважений його видавати, строк дії тощо. Проте, на думку В. М. Комарницького, за всієї своєї зовнішньої розбіжності, ці документи мають єдині ознаки, а саме: констатують визнання державою необхідності відповідної діяльності, її легітимності; впливають на правосуб'єктність осіб, які отримали

відповідні дозвільні документи; є передумовою виникнення права природокористування; установлюють умови природокористування з урахуванням особливостей певної діяльності [6, с. 197]. У свою чергу, Н. Р. Кобецька виокремила такі спільні ознаки для всіх природо-ресурсних дозволів: посвідчують конкретно визначений законодавством різновид використання того чи іншого природного ресурсу; фіксують встановлену мету природокористування; визначають межі поведінки природокористувачів, установлюючи кількісні показники, обсяги, територію, способи використання природних ресурсів та інші подібні параметри тощо [7, с. 195].

На основі аналізу норм екологічного законодавства можна навести такі види дозволів у сфері природокористування: на спеціальне водокористування; на користування надрами; на спеціальне використання природних рослинних ресурсів; на спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці (лісорубні або лісові квитки). Показово, що дозволи у даній сфері екологічних відносин уповноважені видавати не лише компетентні органи виконавчої влади (Держлісагентство), а й фізичні й юридичні особи (власники лісів або постійні лісокористувачі) у відповідності до ч. 2 ст. 69 Лісового кодексу України. У сфері використання об'єктів тваринного світу діють дозволи на право переселення об'єктів тваринного світу, організацію роботи з їх штучного відтворення, на право займатися розведенням у напіввільних умовах чи в неволі видів тварин, які занесені до Червоної книги України, на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка) тощо. Повний перелік діючих в Україні дозволів у сфері природокористування встановлений Законом України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011 р. № 3392-VI. А базовим нормативним актом у сфері дозвільної системи є Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 р. № 2806-IV.

До наведеного слід додати, що на практиці існує тісний взаємозв'язок між наданням дозволів на користування природним об'єктом і договірним природокористуванням, а тому виникає питання про співвідношення і пріоритетність того чи іншого виду регулювання відносин. Наприклад, договір про умови ведення мисливського господарства укладається на основі попередньо прийнятого рішення місцевої ради про надання мисливського угіддя для ведення мисливського господарства користувачу відповідного мисливського угіддя. У свою чергу, договір довгострокового тимчасового користування лісами укладається між постійним лісокористувачем або

власником лісів і тимчасовим лісокористувачем згідно з рішенням органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. Розглядаючи дані випадки, І. І. Каракаш вважає, що визначальними є підстави виникнення права природокористування. Науковець виокремлює адміністративно-правові й цивільно-правові підстави. На переконання вченого, перші полягають у прийнятті рішень про надання природних ресурсів у користування, які, своєю чергою, можуть мати форму рішень, постанов, розпоряджень, дозволів, ліцензій, посвідчень, ордерів, квитків тощо. Адміністративно-правові підстави мають відповідати всім вимогам дозвільного способу надання природних об'єктів у користування [8, с. 115]. Отже, при вирішенні питання домінування у поєднанні «рішення – договір» ключова роль, вірогідно, має відводитися саме рішенням як проявам дозвільних дій з боку уповноважених органів. Поясненням є те, що в таких випадках основний принцип укладення договору – його свобода – досить відносний і обмежений, бо навіть самі органи публічної влади як можливі сторони таких договорів діють відповідно до основних приписів і норм, спрямованих на задоволення в першу чергу публічних інтересів і на раціональне природокористування. Слід наголосити, що договір у даних випадках має похідний і вторинний характер, оскільки відсутність відповідного рішення органу влади виключає можливість його укладення.

### Література:

1. Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet' / OJ L 354, 28.12.2013, p. 171-200.
2. Правовой механизм обеспечения рационального использования природных ресурсов: монография / Е.А. Галиновская, В.Б. Агафонов, С.А. Боголюбов и др. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. Москва: Проспект, 2020. 312 с.
3. Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: монографія / за ред. проф. А.П. Гетьмана. Харків: Видавництво «ФГНН», 2010. 176 с.
4. Біловус Р. В. Правові аспекти визначення права загального користування надрами. *Право і суспільство*. 2015. № 4(4). С. 130-135.
5. Костяшкін І. О. Правове регулювання реалізації права загального землекористування громадян на землях водного фонду. *Вісник*

*Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2004. № 4. С. 157-162.*

6. Комарницький В.М. Дозволи на спеціальне використання природних ресурсів: зміст і значення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О Дідоренка*. Вип. 3. 2012. С. 194-198.

7. Кобецька Н.Р. Природоресурсні дозволи в системі документів дозвільного характеру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право», 2016. Т. 1. Вип. 36. С. 193-196.

8. Природноресурсове право України : навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша. К. : Істина, 2005. 376 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-27>

## **ЗАКОНОДАВЧІ ЗАХОДИ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ СКИДАННЯ ЗАБРУДНЮВАЛЬНИХ РЕЧОВИН**

**Уberman В. І.**

*кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник  
лабораторії формування та регулювання якості вод  
науково-дослідної установи*

*«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»*

*Міндовкілля*

*м. Харків, Україна*

**Васьковець Л. А.**

*кандидат біологічних наук, професор,  
професор кафедри безпеки праці і навколишнього середовища*

*Національний технічний університет*

*«Харківський політехнічний інститут»*

*м. Харків, Україна*

Правова регламентація скидання забруднювальних речовин (ЗР) у поверхневі води з техногенних джерел є одним з важливих та актуальних напрямів забезпечення якості вод та їх охорони. Доктринальними документами української екологічної політики [1] та нормативно-правовими актами (НПА) вищого рівня [2] передбачено заходи законотворчої та нормотворчої діяльності, спрямовані